

Cultura informației

Educația în informare – provocarea majoră a biblioteconomiei contemporane

Dr. Mircea Regneală

Catedra de Științele Informării și Documentării,
Facultatea de Litere, Universitatea din București
E-mail: regneala@bcub.ro

Dr. Mircea Regneală este profesor la Catedra de Științele Informării și Documentării a Facultății de Litere de la Universitatea din București și director general al Bibliotecii Centrale Universitare din București. Predă cursuri de biblioteconomie generală, legislație de bibliotecă, copyright și documente audiovizuale. Domenii de cercetare: dezvoltarea colecțiilor și legislația de bibliotecă.

Rezumat

Între marile mize ale tehnologiei și biblioteconomiei secolului XXI (consorțiile de bibliotecă, evaluarea serviciilor de bibliotecă, educația în informare, tehnologia RFID și depozite instituționale), educația în informare se bucură de cel mai mare interes. Accesul oamenilor la informație este un proces complex care presupune o instruire permanentă desfășurată de personalul bibliotecii care-și asumă și funcții didactice. Utilizatorii sunt învățați să identifice, să localizeze și utilizeze informații cu eficiență și responsabilitate. Ca această activitate să se desfășoare optim, bibliotecile trebuie să dispună de o planificare detaliată din care să nu lipsească colaborările instituționale.

Cuvinte cheie: cultura informației, accesul la informație, educația de bibliotecă

Pentru a desemna *educația în informare* s-au folosit și se mai folosesc încă mai multe sintagme, *educația de bibliotecă*, *educația utilizatorilor*, *educația bibliografică*.

Noțiunea de *cultură a informației*, pe care o folosim astăzi în România pentru desemnarea tuturor activităților legate de *educația utilizatorilor în informare*, a fost stabilită prin consens, în anul 2009, de comunitatea bibliotecară românească la Cea de-a XX-a Conferință Națională

a Asociației Bibliotecarilor din România (ABR) de la Constanța, când a fost creată și secțiunea cu acest nume.

În lumea anglofonă se folosește expresia Information Literacy Instruction, cunoscută și sub abrevierea ILI.

De peste trei decenii se vorbește și în biblioteconomia românească de educația pe care trebuie să o facem utilizatorului. Se au în vedere în principal acțiuni menite să-i învețe pe oameni cum să caute, să evalueze și să utilizeze eficient și responsabil resursele informaționale ale bibliotecilor.

Începuturile educației de bibliotecă datează după părerea specialiștilor, încă din jurul anului 1800. Primele demersuri în acest sens le întâlnim în SUA, unde apar tehnici menite să sprijine cititorii în a avea acces mai rapid la informația aflată în biblioteci. Treptat, pe măsura extinderii suporturilor informaționale, eficiența bibliotecii în această direcție începe să devină dependentă de însușirea tehnologiilor noi de căutare și exploatare a informației.

Un proces sistematic de educație a cititorului din bibliotecă este vizibil spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

John Mark Tucker într-un articol din 1980 (1), în care se analizează 100 de ani de educație a utilizatorului, vorbește de o anchetă făcută de American Library Association (ALA) în 1912 ale căror rezultate arată că din cele 200 de biblioteci chestionate, 57% au răspuns că fac cursuri de instruire a cititorilor în bibliotecă.

Cursuri tot mai aplicate în acest domeniu încep să fie dezvoltate în SUA în bibliotecile școlare înainte de al doilea război mondial și abia după anii cincizeci și în bibliotecile universitare.

Aceasta era educația bibliografică sa-i spunem clasică. Cursurile erau orientate atunci spre cunoașterea cataloagelor, dar și inițierea în vocabularul controlat. Era vremea bibliotecii fizice care trebuia învățată. În 1982 apar două lucrări importante care au ca subiect acest tip de instruire. (2)

Odată cu introducerea calculatoarelor în activitatea de bibliotecă, inițial în probleme de gestiune a colecțiilor, apoi și în cele de identificare și localizare a documentelor, cursurile cu utilizatorii se diversifică. Totodată începe a se pune accent pe formarea gândirii critice într-un învățământ participativ.

După 1980 apar premisele constituirii conceptului modern de cultură a informației (*information literacy*) așa cum îl înțelegem noi astăzi, chiar dacă se mai numea încă instruire bibliografică. Spre a rămâne în domeniul cronologiei, vom preciza că spre 1990 educația în informație se dezvoltă în paralel cu educația în învățământul superior. Includerea educației în

informare – chiar dacă se referă doar la elementele care definesc conceptul, îndeosebi la evaluarea și responsabilitatea utilizării informației – între criteriile de acreditare ale tuturor agențiilor americane din învățământul superior constituie o recunoaștere oficială a importanței acestei activități strâns legate de misiunea bibliotecii universitare. Cu toate acestea, confuzia între educația în informare și educația în tehnologia informării persistă încă nu numai în rândul utilizatorilor dar și al multor bibliotecari.

În cadrul programelor unor mari organizații internaționale, cum sunt United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) și International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), încep, după anul 2000, să apară tot mai multe documente referitoare la educația de bibliotecă.

Cursuri de ILI au apărut, se spune în aceste documente, din nevoia de a elimina frustrarea și disperarea manifestate la mai mulți utilizatori incapabili de a ajunge la informațiile dorite (3).

În vederea stabilirii unor forme unitare de muncă în activitatea de educare a utilizatorilor au apărut în SUA standarde în acest domeniu, cum ar fi *Standards for twenty-first Century Learner* și *Information Power and Standards for the twenty-first Century Learner* (acreditate de American Association of School Librarians, o diviziune a ALA). De asemenea *Information Literacy Standards for Student Learning* realizat în cooperare de American Association of School Librarians and the Associations for Educational Communications and Tehnology. În sfârșit, standardul utilizat la ora actuală în întreaga lume ACRL – Information Literary Competency Standards for Higher Education, impus de Associations of College and Research Libraries. Alături de acestea sunt puse la dispoziția bibliotecarilor îndrumare și ghiduri privind educația în informare.

Principalele tipuri de biblioteci implicate în educația pentru informare sunt bibliotecile școlare și bibliotecile universitare. Rolul bibliotecilor ca principal factor în educația utilizatorilor pentru stăpânirea instrumentelor de acces la informație este recunoscut și de celelalte tipuri de biblioteci.

Astfel, bibliotecile specializate, de exemplu, vorbesc despre crearea unor așa-numite „societăți a culturii informației”. Aceste biblioteci sunt strâns legate de zonele cele mai sensibile ale societății – sănătate, drept, economie, cultură – pe care trebuie să le sprijine cu informații de ultimă oră și să creeze instrumentele cele mai performante de acces la aceste informații.

Bibliotecile publice, în cele mai multe țări, sunt adevărate universități populare unde oamenii de toate vârstele și de toate profesiile învață cum să folosească informația în mod efectiv, eficient, etic și critic.

Structuri

Structurile complexe legate de educația în informare, au fost înființate în SUA începând cu deceniul al optulea al secolului XX.

Încă din 1970 a fost creată, în cadrul ALA, Bibliographic Instructions Section (BIS), devenită apoi Instruction Section și în zilele noastre Library Instruction Round Tables (LIRT). Activitatea desfășurată aici se remarcă prin numărul mare de publicații de instruire editate în sprijinul bibliotecarilor. Între acestea, menționăm *The LIRT Library Instruction Handbook; Sourcebook for Bibliographic Instruction; Learning to Teach: Workshop on Instruction*. La aceste lucrări se adaugă publicația periodică *Journal of Information Literacy*, portalul *Libraries and the Academy, Communications in Information Literacy*, site-ul *ACRL Information Literacy*.

Există așadar o susținută activitate legată de predare și învățare în ajutorul bibliotecarilor care vor să devină educatori în informare.

Planificarea instruirii

Acțiunile de instruire sunt proiectate atât la nivel macro cât și la nivel micro. Se utilizează o gamă largă de forme de învățare – tururi de orientare, manuale, ateliere, cursuri, tutoriale on-line etc.

Americanii au elaborat chiar o metodologie a pașilor de urmat derivată din relația cititor-utilizator (4) După opinia lor din această relație se dezvoltă trei moduri de lucru: mod reactiv, mod interactiv și mod proactiv. Modul reactiv se bazează pe experiența bibliotecarilor în relația cu cititorii, răspunzând la întrebările acestora. Modul interactiv are în vedere comunicarea prin telefon, e-mail la cereri exprese. Modul proactiv nu se bazează nici pe situații preexistente, nici pe comunicare direcționată ci pe experiența bibliotecarului ca educator proiectând un mod de comunicare considerat de el optim.

În procesul de planificare scopul și obiectivele trebuie clar definite. La nivel macro, se are în vedere dacă programul de educație în informare răspunde misiunii și scopurilor organizației. Urmează evaluarea nevoilor de informare ale utilizatorilor. La nivel micro, trebuie stabilite cerințele, climatul și politica prin prisma intereselor fiecărui individ.

Proiectul va cuprinde spațiul de desfășurare, personalul, timpul și bugetul alocat. Toate gândite într-o manieră realistă și din perspectiva utilizatorului care trebuie să ajungă la un anumit nivel al cunoștințelor la sfârșitul instruirii. Trebuie precizate metode eficiente de evaluare finală.

În cuprinsul proiectului trebuie făcută distincția între *nativi digitali* (cei care au crescut cu tehnologia digitală) și *emigranți digitali* (cei care au crescut în epoca digitală, dar au învățat tehnologia digitală mai târziu).

În stabilirea tutoriatului trebuie luat în calcul un anumit tip de software și hardware. E bine să ținem seama și de tipul de instruire preferat de biblioteca respectivă, dar și de cel preferat de utilizator (în clasă, consultare directă, comunicarea on-line), vârsta și nivelul de instruire al cursanților.

O atenție specială trebuie acordată cantității de informații transmise conform principiului pedagogic „puțin înseamnă adesea mai mult” adică dacă se predă mai puțin se reține mai bine. Școala americană merge pe principiul că elevul e mai eficient dacă elevul își reamintească exact trei lucruri decât șapte incorect sau deloc. Așadar, în aprecierea numărului de cunoștințe de transmis trebuie optat între variantele: *trebuie să știe, e bine să știe și nu e nevoie să știe acum*.

Instruirea

Căile de instruire vor fi variate. Practica va trebui să dețină un loc important în procesul educațional contribuind la memorarea informației pe termen lung. Automotivarea, munca în grup, ateliere, exerciții on-line, tutorial on-line, referințe interactive digitale, jocuri distractive pentru memorare, provocarea, competiția sunt tot atâtea elemente de care bibliotecarii trebuie să țină seama în munca de instruire a utilizatorilor.

Rezultatele cele mai bune se obțin dacă activitatea de instruire este organizată pe grupe. La stabilirea grupelor se vor ține seama de activitățile reactive, care permit reținerea mai bună a informațiilor și constituirea propriului model mental pentru aplicarea practică a cunoștințelor dobândite.

Fiecare plan de lecție trebuie să fie un model experimental practico-aplicativ. Se va începe totdeauna cu explorarea cunoștințelor cursanților. Legarea noilor informații de cele vechi le face pe primele mai ușor de înțeles. După 2-3 lecții teoretice urmează o lecție practică unde cursanții sunt învățați să aplice practic cele auzite la cursul teoretic.

Evaluarea

Evaluarea rezultatelor cursului este de o extremă importanță și trebuie să i se dea atenția cuvenită. E foarte important să cunoaștem rezultatul cursului, dacă e cazul să schimbăm ceva, dacă trebuie modificată structura personalului etc. Americanii propun ca evaluarea să se facă pe patru nivele: *reacție, instruire, comportament, rezultate*. Reacție: măsura în care cursul le-a plăcut evidențiată pe o scală de la mic la mare, așa-numite „happiness scales”. Instruire: gradul în care a reușit să-și dobândească noi cunoștințe. Comportament: măsura în care cunoștințele pot fi aplicate în

practică, eficiența predării. Rezultate: efectul instruirii asupra cursanților, în ce măsură l-a ajutat să-și găsească o școală sau un post mai bun etc. „One-Minute Paper” este un formular on-line de verificare a cunoștințelor dobândite prin cursuri, aplicat în mai multe locuri.

Odată cu progresul tehnologiei au apărut o serie de facilități pentru predare și învățare: site-uri Web, tutoriale on-line, ghiduri și îndrumare practice, bloguri și wikis-uri precum și mashups, podcasts, RSS feeds etc. Totodată acestea sunt și unelte de socializare.

Trebuie să recunoaștem că tehnologia contemporană vine în sprijinul celor care au puțină pricepere și timp să caute și să evalueze masa de informații care apare sub diferite formate. Dezvoltarea gândirii critice este poate miza majoră a acestui învățământ care trimite la surse electronice.

Dacă de peste 30 de ani am învățat că problema esențială pentru cercetător este de a regăsi informații, de puțină vreme am aflat că evaluarea acestor informații este la fel de importantă. Iar a face o evaluare bună nu este deloc o sarcină ușoară.

Bibliotecile americane, la care din păcate, sunt obligat să revin mereu, obțin rezultate bune în educația pentru informare grație parteneriatelor cu cei care au nevoie de a fi educați în informare, educatori, oameni politici, oameni din zona afacerilor, din sănătate și cultură. Zonele de interes majore ar fi, în ordine, învățământul universitar, cercetarea, afacerile cu vânzări și cumpărări, loisirul. Este cunoscut parteneriatul tradițional între facultăți și biblioteci, între profesori și bibliotecari.

Un rol important în dezvoltarea sistemelor de educație în informare îl are cooperarea pe plan local, regional și național, absentă deocamdată în lumea biblioteconomică românească. Această cooperare se soldează cu importante granturi care permit desfășurarea unor activități eficiente.

Unul din elementele esențiale care intră în proiectele de ILI privește acțiunile de marketing, publicitate și promovare. Acestea trebuie să prezinte politica informațională a organizației, instituției sau departamentului, să sublinieze avantajele urmării acestor cursuri, să dea exemple de reușită etc.

Bibliotecarul educator trebuie la rândul său să întrunească o serie de calități: să știe să fie profesor, colaborator, evaluator, agent de marketing, expert în tehnologie. Nu trebuie să se mulțumească cu ceea ce a făcut, să gândească noi metode de lucru, să utilizeze noi materiale, să-și extindă competențele în condițiile interdisciplinarității și multidisciplinarității. De asemenea, trebuie să-și dezvolte relațiile de mentoriat cu cei cu mai multă experiență; să-și însușească tehnicile de învățare în echipă, în perechi, să-și dezvolte portofolii de materiale de predare.

Concluzii

Pe plan mondial se recunoaște că ILI a devenit o funcție esențială a bibliotecilor contemporane și se depun eforturi privind eficientizarea sa printr-un sistem de predare/învățare performant.

Există o bogată literatură de specialitate care dezbate tehnicile cele mai eficiente în domeniul ILI.

În plus, se transmit idei și prin liste de discuții, site-uri web, bloguri, alte foruri de comunicare care sprijină formarea continuă în domeniu.

ILI presupune parteneriat, planificare, angajament, evaluare și suport. Bibliotecarii sunt chemați să reinventeze mereu tehnici de lucru mai eficiente, să se facă cunoscuți în comunități profesionale, să-și dovedească priceperea în munca cu utilizatorii. În vederea atingerii obiectivelor trebuie să-și stabilească parteneriate în educație, lumea afacerilor și guvern.

Note bibliografice

- (1) TUCKER, John Mark. User Educational in academic libraries: A century in retrospect. În: *Library trends*, 1980, 28, pp. 9–27.
- (2) BEAUBIEN, A.K.; HOGAN, S.A.; GEORGE, M.W. *Learning the Library: Concepts and Methods for affective Bibliographic Introduction*. New York: Bowker, 1982; OBERMAN, C.; STRAUCH, K. *Theories of Bibliographic Education*. Littleton: Libraries Unlimited, 1982.
- (3) EDUCAUSE *Learning Initiative*. 2008, <http://www.educause.edu/eli/16086>; UNESCO *Information and Media Literacy*, 2008, <http://portal.unesco.org/ci/ev.php>.
- (4) GRASSIA, E. *Learning to Lead and Manage Literacy Instruction*. New York: Neal-Schuman. 2005.